

ДІДЖАЦІЯ

Е-ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ: ДОСЯГНЕННЯ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вступ

Чи знали ви, що е-голосування громадян практикується в Україні принаймні з 2015 року?

Воно справді здійснюється – для різноманітних завдань та на різних рівнях урядування. Хоча електронне голосування може відбуватися або офлайн за допомогою пристроїв електронного голосування, або онлайн в Інтернеті (і-голосування), в Україні перший спосіб використовують виборні посадові особи, а другий – громадяни взагалі.

У широкому значенні, е-голосування використовується для вибору напрямків публічної політики. На місцевому рівні його застосовують для відбору проектів розвитку громади у бюджетах участі – ініціативах вдосконалення громади, які пропонують, обговорюють та обирають місцеві мешканці, і є обов'язковими до

виконання місцевою владою. За даними прикладного дослідження 2019 року, виконаного незалежними дослідниками Дмитром Хутким та Крістіною Аврамченко, вже у першому циклі (з 2015 року) аж 123 громади (понад 91% від усіх опитаних) запровадили або змішане електронно-паперове, або виключно електронне голосування для вибору проектів розвитку. На всеукраїнському рівні е-голосування було проведено для вибору пріоритетів реформ відкритого урядування. Як повідомив Секретаріат Кабінету Міністрів України, від 2016 року громадськість обирала починання ініціативи «Партнерство «Відкритий уряд» шляхом онлайн-голосування. І хоча результати голосування не є обов'язковими до виконання, вони фактично сформували список зобов'язань, які згодом ухвалив та втілює уряд.

У вужчому сенсі е-голосування було застосовано для обрання представників, тобто для е-виборів. Аналогічно, громадяни України брали участь в е-виборах на рівні як громади, так і всієї країни. На рівні міста з 2018 року Київська міська рада постановила, що кияни мають в електронному вигляді обирати громадські організації до Громадської бюджетної комісії.

**ДМИТРО ХУТКИЙ – ЛІДЕР
ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У ШКОЛІ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ВРЯДУВАННЯ,
ІНСТИТУТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ, ФЛОРЕНЦІЯ, ІТАЛІЯ.**

На рівні країни, відповідно до офіційних оголошень, із 2015 року громадяни України обирають представників до ради громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України та деяких інших державних установ онлайн. Усі ці е-вибори є обов'язковими до виконання.

Однак, е-голосування в Україні ще не було застосовано для виборів ані депутатів місцевих рад, ані народних депутатів.

Візії та задуми

Тим не менше, новообрані політики передрікають настання онлайн-виборів в Україні. Зокрема, такі амбітні плани були озвучені Михайлом Федоровим, віцепрем'єр-міністром – міністром цифрової трансформації. У 2019 році в інтерв'ю виданню «Ліга» він оголосив плани пілотного запуску онлайн-голосування на наступних місцевих виборах та повномасштабне онлайн-голосування на наступних президентських виборах. Ця інновація позиціонується як частина ширшої концепції «Держава у смартфоні».

Застереження та рішення

Усупереч натхненним візіям оптимістично налаштованих поборників диджиталізації виборчого процесу, скептики висловлюють низку критичних зауважень. Проте всі основні критичні коментарі можна спростувати.

Перш за все, є виклик забезпечити надійність і водночас поширеність ідентифікації особи. Точна кількість електронних цифрових підписів невідома, але вона має перевищувати 1 мільйон – це кількість держслужбовців, які зобов'язані подавати майнові е-декларації. Окрім

електронних цифрових підписів, існують кваліфіковані електронні підписи, записані на чіпах ID-карток. Утім, їх отримали небагато українських громадян. За інформацією Державної міграційної служби України, станом на кінець січня 2020 року вона видала понад 4,3 мільйона ID-карток. Це становить трохи більше, ніж 12% від 35,5 мільйонів виборців в Україні (відповідно до даних Центральної виборчої комісії України). Окрім того, як виявило опитування Factum Group Ukraine, серед мешканців України віком від 15 років і старше в кінці 2019 року інтернетом користувалися 71%. Це становить дилему надійності ідентифікації чи інклюзивності. Її можна розв'язати, якщо дозволити декілька альтернативних способів ідентифікації: через електронний підпис на ID-картці, через електронний цифровий підпис, виданий державною установою або банком, чи через офлайн-ідентифікацію у центрі надання адміністративних послуг із подальшим онлайн-голосуванням там же.

Очевидно, е-голосування викликає побоювання щодо кібербезпеки. Уряд України є об'єктом численних кібератак із боку Росії. Зокрема, як повідомляє Радіо Свобода, протягом президентських виборів 2014 року веб-сайт Центральної виборчої комісії зазнав DDoS-атак, був зламаний та видав помилкові результати виборів. Для протидії цьому Україна може запозичити підхід Естонії щодо попередження кібератак та запровадити захищену ID-картку. До того ж, е-голосування може бути випробувано у меншому масштабі, приміром, на довиборах до місцевих рад, праймериз до парламентських та президентських виборів, тоді як диджиталізація може розпочатися із більш досяжного етапу, наприклад, підрахунку голосів.

Також, існує дилема забезпечення прямого і таємного голосування та прагнення провести віддалене е-голосування. Існують ризики «купівлі» голосів та тиску

на виборців. Проте це трапляється й на аналогових виборах, за умов віддаленого голосування відсутність контролю посилює ці ризики. І хоча при дистанційному голосуванні держава не може гарантувати здійснення права на пряме і таємне голосування, вона може зменшити ризики, якщо надасть виборцю можливість скільки завгодно разів змінювати свій голос до завершення дня виборів і запровадить запасний варіант офлайн-голосування після завершення онлайн-голосування. Це потребуватиме ґрунтовних законодавчих, фінансових і технічних дій.

І хоча при дистанційному голосуванні держава не може гарантувати здійснення права на пряме і таємне голосування, вона може зменшити ризики, якщо надасть виборцю можливість скільки завгодно разів змінювати свій голос до завершення дня виборів і запровадить запасний варіант офлайн-голосування після завершення онлайн-голосування.

Ба більше, згідно з опитуванням Центру Разумкова 2019 року, в Україні наявний високий рівень недовіри до багатьох політичних інституцій. Щоб забезпечити легітимність е-голосування, необхідно переконати громадськість у тому, що воно було проведено належним чином. Однак заклик до підвищеної прозорості суперечить законодавчій вимозі забезпечення конфіденційності таємного голосування. Одним із можливих рішень є публікація відкритого коду програмного забезпечення е-голосування. Та все ж воно не забезпечує від окремих зловживань. Іншим можливим, хоч і непростим рішенням є розробка системи е-голосування на основі технології блокчейн. Вона надає переваги криптографічного захисту інформації, розподіленої у мережі рівних користувачів. В Україні був незавершений експеримент із застосування технології блокчейн до е-виборів у межах проекту E-Vox. Також можливо застосувати технологію Prêt à Voter. Це дозволяє миттєвий автоматичний підрахунок результатів виборів і водночас надає можливість будь-якому виборцю перевірити свій голос та захищає таємницю голосу. У 2017 році це високотехнологічне рішення було випробувано громадською організацією «Електронна демократія» на е-виборах на рівні університету. Обидві технології – блокчейн та Prêt à Voter – гарантують, що жодна сторона не матиме змоги контролювати, вилучати або змінювати дані й таким чином спотворювати результати голосування.

Переваги та перспективи

Тож навіть за це братися, навіть якщо технічно можливо розширити сферу е-голосування до е-виборів народних обранців?

Ширше застосування е-голосування, включно з е-виборами, передбачає декілька практичних переваг. Зазвичай аргументами на користь е-голосування є економія часу виборців (завдяки дистанційному голосуванню замість особистого відвідування дільниці для голосування) та економія державних коштів (завдяки зменшенню витрат на паперові носії). Варто зважати на те, що економія коштів можлива лише в разі виключно електронного голосування, тоді як додавання опції цифрового голосування до паперового насправді збільшить державні витрати та навантаження на членів виборчих комісій.

Попри ці застереження, завдяки зручності, е-голосування є важливим чинником інклюзії. Зокрема, це може мати значення для українських громадян, які мандрують та працюють за кордоном. Хоча, зважаючи на естонський досвід, проаналізований Крістіаном Вассілем, Міхкелем Солваком, Пріітом Вінкелем, Александером Трекселем та Майклом Альварезом, можна очікувати, що така інклюзія потребуватиме часу – приблизно декілька виборчих циклів.

Е-голосування також може позитивно вплинути на політичні процеси. Завдяки наданню миттєвих і надійних результатів та публікації відкритого коду воно здатне посилити прозорість виборів. Онлайн-публікація результатів виборів із кожної дільниці голосування у поєднанні з підвищеною кібербезпекою можуть зменшити ризики зловживань на виборах. Усе це зміцнить легітимність виборчого процесу та підвищить довіру громадськості до виборів.

Окрім використання е-голосування для виборів посадових осіб, цю технологію можна застосувати для поточного творення публічної політики. Так, дорадче е-голосування з питань місце-

вого й національного значення, е-референдуми та формати ліквідної демократії (делегування або голосування на розсуд виборця) можуть підвищити ефективність урядування та зробити його більш демократичним.

В аспекті євроінтеграції запровадження е-виборів посадових осіб має сприяти подальшій інтеграції ЄС та України. Так, Порядок денний асоціації між Україною та ЄС містить короткостроковий пріоритет вдосконалення та гармонізації всього виборчого законодавства. Таким чином, прозоріші вибори мають підсилити цей напрямок.

Онлайн-публікація результатів виборів із кожної дільниці голосування у поєднанні з підвищеною кібербезпекою можуть зменшити ризики зловживань на виборах.

Примітки

Викладені думки та погляди належать автору й не обов'язково відображають думки та погляди Інституту європейського університету (ІЕУ) або Школи транснаціонального урядування.